

de **vernieuwde** stad

Essay

Van buurtbarbecue naar buurtinfrastructuur

Corporaties en het veranderend sociaal domein

Godfried Engbersen
Radboud Engbersen

Essay

Van buurtbarbecue naar buurtinfrastructuur

Corporaties en het veranderend sociaal domein

Godfried Engbersen
Radboud Engbersen

Amsterdam, april 2014

Een nieuw offensief

‘Terug naar je kerntaken’ is het vaandel waar de Rijksoverheid de corporatiewereld zich graag achter ziet hergroeperen. Ook delen van de corporatiewereld lijken die beweging te maken: de crises op de vastgoedmarkt, financiële ondersteuning van in nood verkerende collega's, EU-wetgeving en de verhuurdersheffing hebben hun (financiële) speelruimte sterk beperkt. Daarnaast is er ook de terechte bezinning op de hoge ambities en de veelheid van goed bedoelde projecten die men links en rechts had gesteund en zelf opgezet.

De vraag is wel of een dergelijke defensieve houding nu verstandig is. Juist deze tijd vraagt geen terugtrekgedrag, maar een offensieve opstelling om sterke eerstelijns buurtinfrastructuren te blijven inrichten. Je hoeft niet over een olifantsgeheugen te beschikken om te weten dat een dergelijke offensieve houding tot heel recent door de corporatiesector breed gedragen werd – én door de Rijksoverheid niet alleen werd aangemoedigd maar aangevuurd.

Zo lang is het niet geleden (november 2006) dat VROM-minister Winsemius corporaties oproep zich in de breedste zin te ontfemen over de veertig slechtste wijken van Nederland. Ook latere ministers als Ella Vogelaar (2007-2008) en Eberhard van der Laan (2008-2010) van Wonen, Wijken en Integratie (WWI) hielden vast aan dit spoor. Pas na hen verzette het Rijk ideologisch de wissels. ‘Het pure wonen’ – de woorden zijn van minister Liesbeth Spies van BzK (2011-2012) – zou nu centraal moeten staan. Natuurlijk ook ingegeven door een aantal spraakmakende faux passes van corporaties. De voorbeelden zijn overbekend.

Beschavende huisvesters

Maar het pure wonen is nooit onderdeel geweest van het DNA van woningcorporaties. Corporaties hebben altijd als 'beschavende huisvesters' (Deben 1989) breder gekeken. Lees wat de oprichters van woningbouwvereniging Patrimonium schreven bij de oprichting van het Patrimoniumshof in Rotterdam-Zuid. Het ging hen om meer dan louter volkshuisvesting; het ging hen ook om emancipatie en verheffing. En zo kwamen er in het Patrimoniumshof ook buurtwinkels en kleine werkplaatsen en een 'Stoom-, Wasch- en Strykinrichting'.

Deze boodschap is nog steeds onverminderd actueel en hij klinkt tot de dag van vandaag door in visie-documenten van grote corporaties als Ymere (*Van Stenen voor Mensen*, 2007; *Met Ziel en Zakelijkheid*, 2010), Mitros (*Wijkaanpak 2.0*, 2011) en Stadgenoot (*Met elan door zwaar weer*, 2010; *De Opstelling*, 2012). Stadgenoot in het laatste document: 'En we verhuren werkruimte en ateliers, want de dynamische stedeling komt niet alleen naar de stad om te wonen maar ook om te werken'.

In genoemde visie-documenten wordt niet gekozen voor het 'pure wonen', maar voor een 'brede wijkaanpak'. Want, zo is de redenering, investeringen in woningen zijn alleen effectief als tegelijkertijd wordt geïnvesteerd in de sociale en economische infrastructuur. Bij zijn afscheid van Ymere (december 2013) zei bestuursvoorzitter Roel Steenbeek, wijzend op het kwetsbare deel van zijn huurders 'dat niet één probleem heeft, maar te veel om op te noemen': 'Naar schatting vijftien procent van onze bewoners behoort tot deze groep. Daar kan je als corporatie niet weg van kijken. Hoezo versmallen van het taakveld? Of back to the core business? Dat is je core business. Daar ben je voor!'

Sociale infrastructuur

De figuur op pagina 5 vat deze brede visie samen, die wij eerder uitgewerkt hebben in het essay *De slimme corporatie* (G. en R. Engbersen 2011). Op dit moment wil de Rijksoverheid dat corporaties zich radicaal bekeren tot de bovenste punt van de driehoek: huizen beheren en bouwen voor mensen met weinig geld. Investeren in bewoners en wijken, wordt de gemeentelijke overheid, de markt en de civil society toegeschoven. Wordt de bestaande sociale infrastructuur daarmee nu versterkt of verzwakt?

Onder de sociale infrastructuur verstaan we het geheel van organisaties, diensten, voorzieningen en betrekkingen die het mogelijk maken dat mensen in redelijkheid in sociale verbanden (buurten, groepen, netwerken, gezinnen) kunnen participeren (Engbersen en Sprinkhuizen 1998). De sociale infrastructuur vervult twee hoofdfuncties. Ten eerste zorgt ze ervoor dat kwetsbare burgers het hoofd boven water kunnen houden. Ze draagt er zorg voor, bijvoorbeeld met materiële bijstand, dat burgers gesteund worden, zodat ze daarna weer zelfstandig op eigen benen staan. Steun is hier idealiter een *tijdelijke* opgave. Daarnaast vervult ze een activerende functie. In de sociale infrastructuur zit altijd de ambitie van mensen een stap verder te brengen, te emanciperen, te verheffen, en hen te helpen bij het stijgen op de maatschappelijke ladder.

De interdependencies tussen stenen, wijken en mensen

Van deze sociale infrastructuur die steunt en activeert, maken veel organisaties deel uit. Denk aan scholen, zorgaanbieders, uitkerings- en activeringsinstanties, welzijnsinstellingen, bibliotheekfilialen, politiebureaus én ook aan de woningcorporaties met hun vele wijkkantoren. De corporaties zijn niet de minste spelers en, naast de scholen en de politiebureaus, zeker de trouwste. Winsemius zag corporaties als vaste 'ankers' van de wijk, juist omdat ze de vluchtigheid van de vele *one day flies* van opeenvolgende wijkaanpakken misten. Corporaties hebben met hun 2,4 miljoen huurwoningen substantiële delen van steden en wijken in handen. Als een dergelijke partij zich terugtrekt op het smallere domein van het pure wonen, dan lijkt er niet alleen sprake te zijn van een *versobering* van de sociale infrastructuur, maar ook van een *verzwakking*.

Grote veranderingen

En er is meer aan de hand. De komende jaren is er sprake van een forse decentralisatie van Rijksbeleid en Rijksgelden. Een overdracht die met forse bezuinigingen gepaard gaat. Drie transities staan voor de deur.

Transities

Ten eerste voltrekken zich grote veranderingen in de WMO en ABWZ. Ten tweede worden gemeenten verantwoordelijk voor de jeugdzorg. Meer precies uitgeschreven: het Rijk ontmantelt de relatief 'zware', kostbare en specialistische tweedelijnsvoorzieningen, de residentiële jeugdzorg, de intramurale voorzieningen voor gehandicapten, de verzorgingshuizen voor ouderen en de AWBZ-gefinancierde ondersteuning en begeleiding. De kaarten in het Rijksbeleid worden vervolgens op de 'lichte', meer generalistische eerstelijnsvoorzieningen voor hulp en dienstverlening gezet.

Maar ook deze lijn wordt getroffen door bezuinigingen die op grote delen van het klassieke welzijnswerk worden uitgevoerd. De MOgroep, de brancheorganisatie voor welzijn en maatschappelijke dienstverlening, meldde vorig jaar dat door lokale bezuinigingen in twee jaar tijd een kleine zesduizend arbeidsplaatsen van buurtregisseurs, opbouwwerkers en buurtbeheerders verloren zijn gegaan.

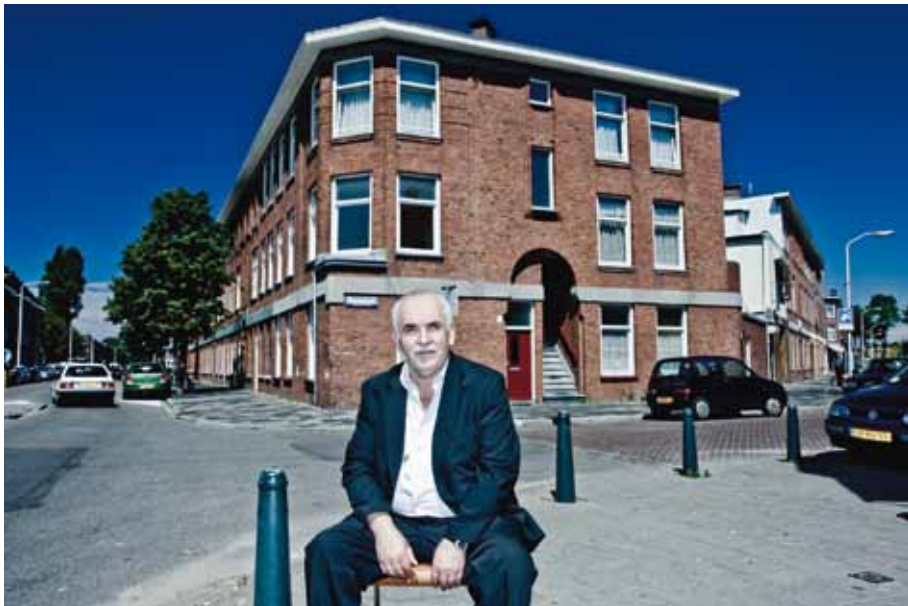
En ten derde staat de Participatiewet op stapel. De Wet Werk en Bijstand (WWB) die hoog inzet op arbeidsreïntegratie en arbeidsparticipatie, gaat samen met de sociale werkvoorziening (WSW) en de Wet Wajong (Wet Werk en Arbeidsondersteuning Jonggehandicapten) in deze nieuwe wet op. De Participatiewet kent twee leidende principes: mensen zijn primair zelf verantwoordelijk voor het vinden van een baan en voor wie wel ondersteuning nodig heeft, moeten de kansen zo veel mogelijk gezocht worden op de *reguliere* arbeidsmarkt.

De toekomst zal het uitwijzen, maar het verleden heeft geleerd dat de reguliere arbeidsmarkt zich niet makkelijk openstelt voor werknemers die niet aan gangbare productiviteitseisen kunnen voldoen. De beschutting van de sociale werkvoorziening is er dan niet meer; noch de materiële bescherming van de Wajong.

Balans

We maken de balans op. Het is anno 2014 'minder overheid', 'minder corporatie', 'minder klassiek 'welzijnswerk' en – om nog eens op een oud verheffingsinstrument te wijzen – ook minder 'klassiek bibliotheekwerk'. Daarbij spelen nog twee ontwikkelingen. Ook het winkelen kantorenlandschap is drastisch aan het veranderen. Veel buurtwinkelvoorzieningen staan op het punt van verdwijnen. Daarnaast telt Nederland – ook in 'corporatiewijken' – vele vierkante meters leegstaande kantoren.

De opbouwwerker wegbezuinigd, het buurthuis, verzorgingshuis en bibliotheekfiliaal gesloten, de winkelplint en het kantoor leeg, de corporatiesector in zijn hok, een overheid die zich terugtrekt. Het gaat stiller te worden in de instituties van de verzorgingsstaat en het wordt drukker in de straten en portieken waar meer kwetsbare groepen – ouderen, werklozen, mensen met een handicap – aan huis gebonden zijn.

Nieuwe ontwikkelingen

Maar het verhaal is niet af. Want er is niet alleen ontmanteling van de klassieke sociale infrastructuur zichtbaar, ook vitaal nieuw leven tekent zich af. De eerste nieuwe ontwikkeling is dat er op buurtniveau nieuwe kleinschalige eerstelijnsvoorzieningen worden ingericht. De bekendste zijn Buurtzorg op het terrein van wijkverpleging/thuiszorg en de Opvoedpoli op het terrein van de jeugdzorg. Het zijn non-hiërarchische instellingen, zonder hoofdkantoren, een minimum aan management en veel professionele autonomie. Ze leveren goedkopere zorg en de werknemers vinden het een verademing om ervoor te werken (althans volgens eerste berichten). De medewerkers komen weer toe aan het 'echt helpen' van mensen in straat en portiek en worden in veel mindere mate meegezogen in tijd opslurpende kantooractiviteiten.

Zelforganisatie

De tweede ontwikkeling wordt aangeduid met begrippen als zelforganisatie, *Do-it-yourself* en burgerkracht. Soms betreft het initiatieven vanuit het klassieke 'particulier initiatief' (de speeltuinverenigingen, de kerken), maar vaak betreft het juist initiatieven van mensen die helemaal los staan van deze instituties. Wel zijn deze 'nieuwe burgerbewegingen' ongelijk over de corporatiewijken verdeeld. Het *Do-it-yourself* verhaal van de hippe 'broedstraten' van Amsterdam-Noord is niet hetzelfde verhaal als die van de schraalste woonerfwijken van Purmerend, Lelystad en Apeldoorn.

Justus Uitermark (2014) heeft terecht opgemerkt dat men moet oppassen om succesvolle voorbeelden van zelforganisatie tot norm te verheffen (bijvoorbeeld de oprichting van de Leeszaal in het Oude Westen in Rotterdam). De realiteit zal veelal zijn dat dergelijke succesvolle vormen van zelforganisatie *niet* van de grond komen, omdat niet aan de condities kan worden voldoen om tot een succesvol buurtinitiatief te komen (Uitermark 2014).

Wat zijn die condities? Ten eerste de aanwezigheid van vitale sociale netwerken van betrokken bewoners (waaronder vaak hoogopgeleide middengroepen) die de vaardigheid en/of de ervaring hebben om zich te organiseren. En ten tweede – indien nodig – begeleiding en ondersteuning van een professional (Van der Zwaard en Specht 2013).

Het belangrijkste risico dat zich voordoet in de participatiesamenleving is het zogenaamde Mattheüs-effect. Dat wil zeggen dat in straten en buurten met weerbare en vaardige burgers en met een krachtig sociaal weefsel belangrijke buurtinitiatieven tot stand komen, terwijl dat in straten en buurten met veel kwetsbare groepen niet het geval is. Vandaar de referentie aan het evangelie van Mattheüs: *'Want wie heeft zal nog meer krijgen, en wel in overvloed, maar wie niets heeft, hem zal zelfs wat hij heeft nog worden ontnomen.'*

Wijkcoaches

Er is een derde ontwikkeling gaande in de wijken: de inzet van zogenaamde ‘wijkcoaches’. Metaforisch worden ze wel als ‘sociale huisartsen’ omschreven. Het zijn generalistische professionals die hulp en ondersteuning in de eerste lijn bieden aan probleemgezinnen, en pas bij complexe problematiek doorverwijzen naar de tweede lijn van specialisten. Hun taak is zoveel mogelijk zelf op te lossen.

De wijkcoaches bestaan nog niet zo lang, dus over hun functioneren valt niet heel veel te zeggen. Interessant is dat ze volgens eerste berichten zeker niet altijd een opleiding genoten hebben die traditioneel toegang gaf tot sociale beroepen. Dat is een intrigerend fenomeen. Onderwijsinstellingen zijn al enige tijd bezig de professionaliteit van sociale beroepen te versterken door curricula meer body te geven, maar wijkcoaches worden overal vandaan gerekruteerd en – zo nodig als zzp-er – aan wijkteams toegevoegd. De nabije toekomst zal leren of wijkcoaches inderdaad simpeler, effectiever én goedkoper weten te opereren, dan wel kwetsbare bewoners met sociale kwakzalverij van noodzakelijke specialistische zorg weghouden.

Bedrijvigheid

Een laatste ontwikkeling waar we op wijzen, en die in direct verband staat met de sociale infrastructuur van wijken, is de economie dichtbij huis. In Nederland is momenteel een transformatie gaande naar wat ook wel een ‘entrepreneurial economy’ genoemd wordt. We zien steeds meer dat jonge mensen een eigen bedrijf beginnen.

In het onderzoeksprogramma 'Bedrijvige wijken in bedrijvige steden' van Platform31 is deze ontwikkeling zichtbaar gemaakt (Risselada en Folmer, *De wijk economie in vijf Nederlandse steden vergeleken*, 2012). Het rapport laat zien dat er elk jaar een verdere toename van het aantal eenmanszaken en kleine bedrijven plaats vindt). Deze kleine en middelgrote bedrijven worden geroemd om hun innovatiedrang als 'motor' van de economie. Ze zijn symptomatisch voor de grote veranderingen die onze economie heeft ondergaan en ondergaat.

Robert Kloosterman, hoogleraar Economische Geografie aan de Universiteit Amsterdam, vat deze veranderingen samen met het begrip 'digitale stad', aangezien veel werk zich kenmerkt door toegang tot de digitale snelweg. Een groeiend aantal kleine bedrijven heeft een lokale worteling, maar een wijk overstijgend, soms mondiaal bereik.

De ruimtelijke consequenties van deze digitalisering zijn ingrijpend. Er ontstaan nieuwe leefpatronen door een fijnmazige geïntegreerde functiemenging van wonen, werken, recreëren en zorg. Er wordt meer thuis gewerkt, dan wel in kleinschalige locaties in de omgeving van huis. Zie hier de opkomst van 'third places'. Niet alleen in de gentrificerende binnenstedelijke wijken van de grote steden, maar in alle mogelijke steden, wijken en dorpen in Nederland. Ook Zoetermeer en Leeuwarden hebben hun creatieve (ICT) broedplaatsen.

Tegelijkertijd is onze economie in crisis. De werkloosheid – en vooral de jeugdwerkloosheid – loopt op. Er is een mismatch tussen werkloze jongeren en de vacatures die uitstaan bij bedrijven. In een jeugd gebied als Rotterdam-Zuid komt dat heel pregnant tot uiting. Veel jongeren die daar wonen, missen de juiste startkwalificaties, terwijl ondernemers elders in de haven of in het nabij gelegen Westland veel vacatures niet vervuld krijgen. De markt brengt deze groepen niet als vanzelf bij elkaar. Hier is de uitdaging om deze mismatch met gericht beleid zoveel mogelijk te corrigeren.

Toenemende druk

We zien dus aan de ene kant traditionele voorzieningen wegvallen, en aan de andere kant nieuwe dynamiek ontstaan van nieuwe eerstelijnsvoorzieningen (Buurtzorg, Opvoedpoli, wijkcoaches), nieuwe bedrijfjes en een nieuwe nulde lijn in de vorm van allerlei burgerinitiatieven. Kan deze nieuwe sociale infrastructuur de gevolgen van de drie beschreven transitie opvangen? Want een aantal gevolgen laat zich gemakkelijk voorspellen.

Voor ouderen en mensen met een handicap of vlekje zijn de wegen naar intramurale zorg en beschut werk in de sociale werkvoorziening straks afgesloten. Mensen moeten het met een lagere uitkering doen (aanpassing Wajong) en er zal een toenemende druk op mantelzorg komen. Mensen zullen, vaak met verlies van inkomsten én verlies van ondersteuning vanuit zorg en welzijn, meer op zichzelf en op elkaar aangewezen zijn. De druk op het samenleven in buurt, straat en portiek gaat toenemen.

Naar een sociale vernieuwing 2.0

Het is goed om naar een periode terug te gaan waarin er sprake was van originaliteit, heilig vuur en verbeeldingskracht in het sociale domein: de sociale vernieuwing in Rotterdam. Vijfentwintig jaar geleden publiceerde de commissie Sociale Vernieuwing ('Idenburgh') in Rotterdam het rapport *Het nieuwe Rotterdam in sociaal perspectief* (1989).

Sociale vernieuwing 1989

Het College van B&W van Rotterdam had een onafhankelijke commissie gevraagd een rapport te maken over de sociale toekomst van het Nieuwe Rotterdam. Het college zocht naar 'karakteristieke typeringen' van de sociale gevolgen van maatschappelijke veranderingen. Het College wenste een 'ontmythologiserende' benadering en zat niet te wachten op 'geijkte definities' over 'verdrukte groepen' en een reeks 'nieuwe noden'. Ook wilde het College een 'reële en 'nuchtere typering' van wat de overheid aan het oplossen van sociale vraagstukken bij kan dragen en welke bijdrage van burgers kan worden verwacht. Het College stelde voorts dat de sociale vernieuwing gedefinieerd diende te worden als 'een zaak van de gehele gemeenschap'.

Het rapport kwam er. De boodschap: de burger moest meer zelf gaan oppakken, evenals het maatschappelijk middenveld én de lokale en deelgemeentelijke overheid. Het Idenburg-

rapport kreeg kort daarop zijn beleidsmatige vertaling in het rapport *Sociale vernieuwing Rotterdam. Inzet van de gemeente 1991-1994* (februari 1991). In dit rapport werd de sociale vernieuwing op de volgende wijze schematisch samengevat.

Sociale vernieuwing in Rotterdam

Minder	Meer
Rijksoverheid Gemeenteraad Staat Bureaucratie	Lokale overheid Deelgemeenteraad Middenveld Burger

Zelfwerkzaamheid

Het schema kan als illustratie 25 jaar later heel goed bij recente beschouwingen over de 'participatiesamenleving' afgedrukt worden. Alleen zijn binnenkort de 'deelgemeenten' vervangen door 'gebiedscommissies'. De commissie Idenburgh was ook naar West-Berlijn afgereisd waar ze tientallen sociale en culturele instellingen bezocht hadden, en vooral getroffen waren door de *Burgerinitiative* en *Selbsthilfe Kontaktstelle*. 'Professionele hulpverleners komen er nauwelijks aan te pas', schreef de commissie in haar rapport en ook dat ze op 'een jongerencentrum gestuit waren zonder één cent overheidssubsidie'. Nog één zin uit het rapport: 'Vrijwilligers moeten niet langer worden gezien als helpers van beroepskrachten. Eerder is het omgekeerde het geval'.

Net als nu werd toen naar 'herijking' van de verzorgingsstaat gezocht. Bijvoorbeeld in de ouderenzorg en de volkshuisvesting. Twee citaten ter ondersteuning uit diezelfde periode. Eentje uit de postume dissertatie van Blommestijn (1990) over het ouderenbeleid in de periode 1955 tot 1990 en eentje uit de dissertatie van Turpijn (1987) over zelfwerkzaamheid van bewoners in de volkshuisvesting:

'Het beleidsstreven gericht op verhoudingsgewijs minder nadruk op professionele zorg en dienstverlening en meer nadruk op zelfzorg, onderlinge zorg, "mantelzorg" en vrijwilligerswerk van en voor bejaarden. Wij duiden deze ontwikkeling in het kort aan *Van professioneel naar informeel*.' (Blommestijn 1990, p. 20)

'De jaren tachtig brengen verandering. De economische teruggang leidt tot tal van bezuinigingen. In dat kader mogen onderwerpen als "zelfhulp", "zelfredzaamheid", "zelfzorg", en "eigen verantwoordelijkheid van de burger" zich dan verheugen in een warme belangstelling van de overheid en aanverwante instellingen.' (Turpijn 1987, p. 9)

Opzoomeren

Ofwel wat nu speelt, is ideologisch al decennialang voorbereid. Wat interessant is aan de sociale vernieuwing in Rotterdam, is dat men er toen in geslaagd is om daar concreet op straatniveau handen en voeten aan te geven. Pieter Tops heeft dat later met een aan de romanschrijver Bernlef ontleende titel 'een hartstocht voor het alledaagse' genoemd (Tops 1997).

Niet toevallig stond een straat – de Opzoomerstraat – symbool voor de sociale vernieuwing in Rotterdam. In het boekje *De Opzoomerstraat* (1994) van Thea van Dam is die hele

geschiedenis terug te vinden. Hoe voor bewoners op een gegeven moment de maat vol was, ze het heft in eigen hand namen en zich succesvol teweer stelden tegen de drugsoverlast, de kapotte lantaarnpalen en de vervuiling. Haar boek gaat over kozijnen, gevels, steigers, huiskamers, ergernissen, verlangens en de manier waarop de bewoners van de Opzoomerstraat met elkaar samenleven in de straat.

Hoe zal het nu gaan met het samenleven in de Opzoomerstraat? Drie Rotterdamse corporaties hebben er bezit: Woonbron, Woonstad en Havensteder. Zijn onveiligheid en vervuiling nog steeds belangrijke thema's, of gaat het nu eerder om het organiseren van onderlinge steun bij bijvoorbeeld het doen van boodschappen of letten op signalen van eenzaamheid?

We zijn natuurlijk allemaal wel 25 jaar ouder geworden. Of zijn genoemde corporaties zich de afgelopen jaren meer afstandelijk gaan opstellen en arriveren ze tegenwoordig alleen in de Opzoomerstraat op die momenten dat hun bezit onderhoud vraagt (terug naar de kerntaken) en hebben ze minder kennis van de levens van hun huurders? Dat laatste lijkt ons niet verstandig.

Wat doen in de straat en in het portiek?

Samenvattend doen zich grote veranderingen voor op diverse beleidsterreinen. Kwetsbare groepen (ouderen, werklozen, gehandicapten) raken daardoor meer aan huis gebonden, omdat traditionele kaders (verzorgingshuizen, inrichtingen, werkvoorzieningen) niet meer beschikbaar zijn. Deze groepen zullen vanuit huis hun leven vorm moeten geven, waaronder het organiseren van zorg. Tegelijkertijd verandert de arbeidsmarkt ingrijpend van karakter, waardoor meer en meer mensen opereren als kleine zelfstandige.

Deze ontwikkelingen vragen om een antwoord van zelfbewuste corporaties die deze trends niet alleen zien als bedreiging, maar juist ook als een mogelijkheid om bij te dragen aan een *buurtinfrastructuur* die bewoners ondersteunt in allerlei sociale en economische initiatieven. In het licht van de voorgaande analyse stellen wij drie zaken voor:

Realiseren van een 'lichte' buurtinfrastructuur

Het gaat hierbij om het realiseren van participatie- en buurthuizen en van werkplaatsen (voor zzp-ers en bedrijfjes). Het *bestaande leegstaande* commerciële en maatschappelijke vastgoed van corporaties kan daarvoor worden ingezet; dat kunnen scholen, erfgoedpanden of kerken, winkels, bedrijfsruimten en/of kantoren zijn. Het gaat daarbij nadrukkelijk niet om

het bouwen van nieuwe kostbare, exclusieve voorzieningen. Ook kan dit vastgoed worden gebruikt voor het verbeteren van de wijkverpleging en buurtzorg.

De participatie- en buurthuizen kunnen ook gevat worden onder de noemer 'productiehuizen'. Productiehuizen missen het odium van 'buurthuizen' ('gesubsidieerd bierdrinken') en maken duidelijk dat daar creatieve, vormende activiteiten plaatsvinden. Er zijn momenteel veel mengvormen waar te nemen tussen de formele economie en een meer informele *sociale economie* (buurtdiensten, thuis afgehaald, lokale munteenheden, spullen delen, vormen van ruilhandel, et cetera). Werkplaatsen én productiehuizen vervullen niet alleen een sociale ontmoetingsfunctie, maar ook een economische.

Het is de opgave van corporaties om (met andere partijen) deze buurtinfrastructuur in te richten en er minder dan voorheen op gespist te zijn dat overal de buurtbarbecue gloeit. Eerst de buurtinfrastructuur dan de buurtbarbecue. En niet andersom. Het verdient aanbeveling dat corporaties in verschillende typen wijken gaan experimenteren met het vormgeven van deze buurtinfrastructuren. Dit vraagt om responsieve corporaties die oog en oor hebben voor wat in buurten en straten gebeurt en wat bewoners zelf kunnen. Voor sommige straten en buurten geldt dat veel kan worden overgelaten aan bewoners, terwijl voor andere straten en buurten geldt dat ondersteunende professionele inzet noodzakelijk is ter voorkoming van Mattheüs-effecten.

Professionaliseren van het 'wonen onder toezicht'

Corporaties zullen meer te maken krijgen met huurders die onvoldoende vaardigheden hebben om zich zelfstandig te handhaven in een woning. Dat kan leiden tot problemen als woonoverlast, huurachterstand, vervuiling en verwaarlozing. Alertheid van de kant van de corporatie is hier geboden.

Belangrijk is dat corporaties het woontoezicht op hoog professioneel niveau inrichten. Naast de generalistische eerstelijns van zorg en welzijn, dient de corporatie een eigen krachtige eerstelijns in te richten. Dit type werk is niet nieuw. Er loopt een lijn – niet altijd recht en soms onderbroken – van de woningopzichteressen vanaf 1894 naar de woonmaatschappelijkwerkers vanaf de jaren 1930, de woonconsulenten vanaf de jaren 1960, de huismeesters vanaf de jaren 1980 naar de woontoezichthouders van nu (Van der Linde 2010). Corporaties kunnen met de inzet van goede professionals een preventieve rol spelen: woonproblemen voorkomen door een meer continue, persoonlijke en outreachende benadering. Dat is goed voor de bewoner zelf, voor de buurt én voor de woningcorporatie.

Heel belangrijk is het beschikken over competente woonconsulenten, dat wil zeggen professionals met competenties in het taxeren van woonvaardigheden en in het tijdig inschakelen van eerstelijnsprofessionals in zorg en welzijn dan wel in de sfeer van arbeidstoeleiding (Heineke 2012). Ze moeten op tijd bij bewoners problemen van isolement en verwaarlozing kunnen onderkennen (ook van kinderen) en manieren kunnen aanreiken om dat te veranderen.

Systemen van woningtoewijzing

Corporaties doen er verstandig aan om de gevolgen van de institutionele veranderingen voor

de leefbaarheid en sociale samenhang in buurten, straten en portieken nauwkeurig te analyseren. In hoeverre ontstaan ruimtelijke concentraties van kwetsbare groepen?

Een onderdeel van een degelijke analyse is de vraag of andere systemen van woningtoewijzing noodzakelijk zijn om te voorkomen dat te veel kwetsbare groepen in een portiek woonachtig zijn. Op dit moment wijst een anoniem systeem woningen toe. Dit systeem bezorgt zowel bewoners als corporaties een gevoel van machteloosheid. Oudere bewoners kunnen vaak met enige nostalgie vertellen over de tijd dat strenge woningopzichters 'nette en rustige mensen' selecteerden voor de huurwoningen.

Het is volgens ons belangrijk om de komende periode te experimenteren met vormen van selectie waarbij zowel de corporatie als bewoners betrokken zijn. Het is in niemands belang als portieken en straten ontstaan met concentraties van kwetsbare bewoners.

Prof. dr. Godfried Engbersen is
Research Director Department of
Sociology, Erasmus Universiteit Rotterdam
Drs. Radboud Engbersen is
Programmamanager bij Platform31.

Geraadpleegde literatuur

- Blommestijn, P.J. (1990), *Ouderenbeleid in Nederland van 1955 tot 1985. Een beleidshistorisch evaluatieonderzoek*. Bewerkt door prof. Dr.A. Hoogerwerf. Dissertatie Universiteit van Twente.
- Commissie Sociale Vernieuwing (1989), *Het nieuwe Rotterdam in sociaal perspectief*. Rapport van de Commissie sociale vernieuwing. Gemeente Rotterdam.
- Dam, Thea van (1994). *De Opzoomerstraat*. Gemeente Rotterdam.
- Deben, L (1998), *Van onderkomen tot woning, een studie over woonbeschaving in Nederland 1850-1969*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Engbersen, G. en R. Engbersen, 'De slimme corporatie'. In: Mitros, *Wijkaanpak 2.0*. Cahier nr. 20, 6 juni 2011.
- Engbersen, R. en A. Sprinkhuizen (1998), 'De noodzaak van investeren in de sociale infrastructuur'. In: *Staatscourant*, 30 juli 1998.
- Heineke, D. (2012), *Handreiking woonvaardigheden. Werkwijze voor woningcorporaties om persoonlijk en proactief om te gaan met nieuwe huurders*. Rotterdam SEV.
- Linde, Maarten van der (2010), 'Van beschaafde vrouwen tot 'doortastende Antilliaanse mamma's'. De actualiteit van het outreachende beschavingsoffensief van de pioniers Octavia Hill, Johanna ter Meulen en Louise Went.' In: Hogeschool Utrecht, *Nieuwe woonvormen. Experimenten van onderkantspecialisten voor bijzondere doelgroepen*. Rotterdam SEV, p. 35-42.
- Lub, V. en R. Engbersen (2013), *Passende ambities. Woningcorporaties en sociale stijging in tijden van maatschappelijke verandering*. Platform31.
- Mitros (2011), *Wijkaanpak 2.0*, Mitros Cahier nummer 20. Utrecht.
- Regt, A., de (1984), *Arbeidersgezinnen en beschavingsbeleid: ontwikkelingen in Nederland 1870-1940: een historisch sociologische studie*. Meppel: Boom.
- A. Risselada en E. Folmer (2012), *Bedrijvige wijken in bedrijvige steden; de wijk economie in vijf Nederlandse steden vergeleken*. Nicis/Platform31. Den Haag.
- Stadgenoot (2010), *Met elan door zwaar weer. Ondernemingsplan Stadgenoot 2010-2014 (met een doorkijk naar 2019)*. Amsterdam.

Stadgenoot (2012), *De opstelling van Stadgenoot*. Amsterdam.

Tops, Pieter. (1997), *Een hartstocht voor het alledaagse*. Gemeente Rotterdam.

Uitermark, Justus (2014), *Verlangen naar Wikitopia*, Rotterdam: Erasmus Universiteit (Oratie).

Vestia Rotterdam Feijenoord (2010). *Het Patrimoniumshof 1915-2010. Een eeuw volkshuisvesting in Rotterdam*.

Turpijn, Wouter (1987), *In de schaduw van de volkshuisvesting. Een studie over de zelfwerkzaamheid van bewoners*. Utrecht: dissertatie.

Ymere (2007), *Van Stenen voor Mensen*. Amsterdam.

Ymere (2010), *Met Ziel en Zakelijkheid; ondernemingsstrategie 2010-2015*. Amsterdam.

Zwaard, J. van der en M. Specht (2011), *Betrokken bewoners, betrouwbare overheid. Condities en competenties voor burgerkracht in de buurt*. Rotterdam: Kenniswerkplaats Leefbare Wijken EUR.

***Van buurtbarbecue naar buurtinfrastructuur* is een essay dat Godfried en Radboud Engbersen schreven in opdracht van De Vernieuwde Stad. De schrijvers duiden de veranderingen in het sociaal domein (zorg, welzijn, werk en uitkering), welke gevolgen dat heeft voor het samen wonen en leven van bewoners in portieken en straten en welke bijdrage woningcorporaties in deze kunnen leveren.**

devernieuwdestad

De Vernieuwde Stad
Postbus 9959
1006 AR Amsterdam
devernieuwdestad@afwc.nl
www.devernieuwdestad.nl

Tekst *Van buurtbarbecue naar buurtinfrastructuur* Godfried Engbersen en Radboud Engbersen
Foto's Antoin Buisink (p.1), Driejuni tekst en fotografie (p.11 en 17); Jeroen Jansen, www.jeroenjansen.com (p.15); Mitros (p.5); Staedion (p.7 en 19); De Woonplaats (p.13); Ymere (p.3 en 9)
Ontwerp/opmaak Carta – communicatie & grafisch ontwerp
Druk Prezco
april 2014